

KMD
v/Kari Løchen

Høring - forslag om endringer i sameloven (samelovens språkregler)

Vi viser til høringsbrev vedrørende forslag om endringer i Sameloven. Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning (HSL) har fått i oppdrag å gi tilbakemelding fra UiT Norges arktiske universitet. Innspillet under er utarbeidet av en arbeidsgruppe ved HSL bestående av Else Grete Broderstad (Senter for samiske studier), Arnstein Johnskareng (Senter for samiske studier), Kajsa Kemi Gjerpe (Senter for samiske studier), Lene Antonsen (Institutt for språk og kultur), Berit Merete Nystad Eskonsipo (Institutt for språk og kultur) og Carola Kleemann (Institutt for lærerutdanning og pedagogikk).

Innledning

Mye har skjedd siden samelovens språkregler ble innført i 1990 og behovet for revisjon er klart til stede. Fra å utgjøre seks kommuner i 1990, er 13 kommuner i 2021 med i forvaltningsområdet for samisk språk, hvorav åtte er i det nordsamiske området, en i det lulesamiske og fire i det sørsamiske området. Forslagene som nå diskuteres bygger på et grundig utredningsarbeid lagt fram i NOU 2016: 18 *Hjertespråket. Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samisk språk*. Et sentralt aspekt i forslaget til endringer er en revidert språkområdeordning. Forvaltningsområdet for samisk språk foreslås endret til samisk språkområde og det foreslås videre differensierte ordninger innenfor dette området. UiT Norges arktiske universitet (UiT) stiller seg positiv til denne differensiering og vil i neste punkt ytterligere kommentere dette. Utover dette vil vi peke på offentlige organers ansvar og plikter når det gjelder å svare på samisk, tilpasning til annet lovverk, informasjonsplikt og planlegging. Vi vil dessuten peke på betydningen av samisk språkteknologi, utdanning for å styrke samiskspråklig kompetanse og benytte anledningen til å peke på UiT sitt omfattende samiske språkarbeid innenfor undervisning og utviklingsarbeid.

Samisk språkområde og individuelle rettigheter over hele landet

UiT Norges arktiske universitet er glad for at flere av forslagene i høringssvar fra Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning til NOU 2016:18: *Hjertespråket* om endringer i samelovens språkregler er tatt til følge. I stedet for *språkbevaringskommuner*,

brukes nå begrepet *språkutviklingskommuner*, og istedenfor *storbykommuner*, brukes nå begrepet *bykommuner*. Gitt målet om å likestille samisk og norsk språk i Norge, mener vi disse begrepene er mer dekkende og bedre egnet i språkutviklings- og vitaliseringsarbeidet. Utvalget og departementet peker på at situasjonen for de samiske språkene ikke er lik over hele landet og at differensierte ordninger vil gjøre det enklere for kommunene å oppfylle lovens regler, og det blir enklere å vektlegge de mest effektive og målrettede tiltakene. Selv om enkelte av språkreglene vil være vanskelige å gjennomføre på samme måte i alle kommunene i språkområdet, og forskjeller vil gjøre seg gjeldende i hvordan kommunene løser sine forpliktelser, utgjør det geografiske språkområdet en tydelig og konkret ramme for realisering og iverksetting av samelovens intensjoner om at samisk og norsk er likestilte språk. Et annet hensyn som må understrekes er at interessen for å melde seg inn i språkområdet vil bli større. Målet må være at antallet kommuner i språkområdet øker som ledd i en dynamisk utvikling, og at kommunene selv ser verdien og nytten av å inngå i språkområdet.

Samtidig må individuelle samiske språkrettigheter uavhengig av bosted styrkes. Arbeidet med ny opplæringslov skal bl.a. styrke opplæringen i og på samisk og legge til rette for gode rammevilkår for opplæring i og på samisk. Videre vil vi i denne forbindelse gjøre oppmerksom på § 3-4 om Domstoler, Politi og påtalemyndighet og Kriminalomsorgen, friomsorgen og konfliktrådene. Her foreslås geografisk begrensning for bruk av samisk. For domstoler og politi foreslås at embetskrets helt eller delvis omfatter det samiske språkområdet. Vi har forståelse for at det kan være vanskelig å rekruttere ansatte med samiskkunnskaper ved alle kontor over hele landet, men behovet for samiskkompetanse kan løses ved hjelp av bruk av tolk slik at slik at de involvertes rettigheter sikres også utenfor språkområdet. Selv om personen det gjelder bor i det samiske språkområdet, kan han eller hun måtte møte i for domstol eller politi utafør språkområdet. For kriminalomsorgens anstalter er den individuelle retten til å bruke samisk begrenset til Troms og Finnmark. Dette gjelder også retten til å *bruke samisk overfor hverandre og overfor sine pårørende*. Også personer som bor innafor det samiske språkområdet, kan bli sendt til en anstalt utenfor språkområdet, og derfor bør dette være en individuell rett uavhengig av om en bor innenfor eller utenfor språkområdet.

Angående differensieringen mellom vitaliserings- og bykommuner, kan det tenkes at noen bykommuner samtidig er vitaliseringskommuner ettersom kommunene inngår i tradisjonelle samiske bosetningsområder. De fleste byene i Nord-Norge er etablert i tradisjonelle samiske områder og har et stort samisk omland. Alta kommune er et godt eksempel på dette, og kommunen grenser til et samiskspråklig majoritetsområde som åpner for både samiskspråklig samarbeid og rekruttering. Hjertespråkutvalget foreslo Tromsø, Bodø, Trondheim og Oslo som byer med særlig ansvar for samiske språk. Departementet peker på eksempelvis Narvik og Alta som aktuelle for innlemmelse i bykategorien. Vi vil her benytte anledningen til å understreke at Alta kommune bør vurderes innlemmet enten i språkvitaliserings- eller bykategorien. Et uttrykk for den store interessen for samisk språk i Alta er engasjementet ved UiT Campus Alta for å velge samisk som 2. språk i lærerutdanninga. Språksenteret i Alta samarbeider med UiT om begynneropplæring i samisk. Narvik står i en noe spesiell situasjon. Etter kommunereformen ble Tysfjord kommune som var i forvaltningsområdet for samisk språk, delt, og Kjølsvik ble en del av Narvik kommune. Dermed mistet samene i denne delen av gamle Tysfjord kommune

samiske språkrettigheter ettersom Narvik ikke er med i forvaltningsområdet. I forbindelse med diskusjonen om alternativ 2 om rett til muntlig svar i vitaliseringskommuner, påpeker departementet selv at man må unngå tap av rettigheter for bruk av samisk språk i de kommunene som allerede har bundet seg til disse forpliktelsene.

Vi vil i neste punkt gå nærmere inn på de konkrete organenes plikter og ansvar avhengig av hvilken kategori i språkområdet det er snakk om.

Offentlige organers plikt og ansvar

Rett til å få svar på samiske språk

Bykommuner

UiT finner språkutvalgets forslag om å opprette kategorien ‘bykommune’ hensiktsmessig. Imidlertid stiller vi oss kritiske til forslagene om at bykommunene skal ha valgfrihet til å avgjøre om innbyggere har rett til skriftlig svar på samisk. Det antas at det bor et betydelig antall samer i de byene som vil være aktuelle i kategorien ‘bykommune’. Dessuten vil flere av disse byene *grense til* samiske språkutviklings(-bevarings-) kommuner og språkvitaliseringskommuner, og bør derfor være i stand til å betjene samisktalende i sitt omland. Dette vil også kunne gi samiskspråklige arbeidsplasser i disse byene. I den grad bykommunene må prioritere hvilke tjenester som skal være muntlig samiskspråklige, er det viktig å prioritere sårbare grupper som barn og eldre, herunder helsetjenester for eldre, og for eksempel helsesøstertilbud til barn, i tillegg til kommunale barnehage-/skoletilbud på samisk. Det er naturlig at bykommunen kan velge hvilket samisk språk den vil vektlegge, men kravet til at bykommuner skal ha ansvar for og plikt til å gi tjenester på samisk, bør ikke svekkes. Det vil si at vi mener alternativ 2 bør være gjeldende, og at skriftlig og muntlig samisk må prioriteres også i bykommuner.

Språkvitaliseringskommuner

I forslaget til nye språkvitaliseringskommuner foreslås det en svekking i forhold til dagens forvaltningskommuner. Som et utgangspunkt må også vitaliseringskommunene ha plikt til å gi muntlige svar på samisk. I den grad kommunene må prioritere hvilke tjenester som skal være muntlig samiskspråklige, mener vi de samme hensyn må gjelde som for bykommunene (se ovenfor). Ut fra hensynet til at samiskspråklige ikke skal tape rettigheter til bruk av samisk språk i de kommunene som allerede har bundet seg til disse forpliktelsene, går vi inn for alternativ 2 når det gjelder plikt til å gi muntlige svar i vitaliseringskommunene.

Språkutviklingskommuner

I forslaget er det ingen endring når det gjelder språkutviklingskommuner, der samisk er et “komplett og samfunnsbærende språk innenfor de fleste samfunnsområder og i tjenester som ytes” (s. 12). I språkutviklingskommuner skal samiske språk være likestilt med norsk i den kommunale forvaltningen (jf § 3.9). Som departementet påpeker, bør ikke likestillingskravet være til hinder for at samisk språk brukes mer enn norsk. For at samisk språk skal være noenlunde sidesist med norsk, må språkutviklingskommuner ha rett til å

bruke samisk i skriv til andre offentlige organ. For å bidra til dette vil vi gjøre oppmerksom på muligheten for å bruke maskinoversetting fra samisk til norsk, og dette omtales i punktet om planlegging.

Statlige organer(nasjonale)

§ 3-3 omhandler rett til svar på samisk. I forskrift til samelovens språkregler utvides virkeområdet for hvilke offentlige nasjonale organer som omfattes av § 3-3 rett til svar på samisk. Videre mener UiT at den omorganiseringen som NAV og Skatteetaten har gjennomgått etter at sameloven ikrafttredt, ikke må føre til at borgere mister retten til å få muntlig svar på samisk fra Skatteetaten og NAV. Derfor må rett til muntlig svar på samisk etter §3-3 andre og femte [fjerde etter alternativ 2] ledd også gjelde for Skatteetaten og NAV. I tillegg foreslår vi å utvide retten til muntlig svar til også å gjelde Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet. UiT har særlig ansvar overfor samiske språk, har store deler av samisk språkområde som sitt regionale omland og har ansvaret for sentrale profesjonsutdanninger av stor betydning for det samiske samfunnet.

NRK som allmenkringkaster er en viktig aktør, derfor bør det i lovverket være tydelige språkkrav for tilbudet NRK gir til den samiske befolkninga. NRK har en del TV-sendinger på samisk. Dessverre likebehandles ikke norsk og samisk språk. All samisk tale blir tekstet på norsk, mens norsk tale i beste fall blir dubbet til samisk. Det ville være naturlig at norsk tale også blir tekstet til samisk. Slik vil man også være med på å heve samisk skriftkultur. Vi mener at samisk tale bør tekstes på samisk, slik at når man ser programmene på nett kan velge mellom enten samisk eller norsk tekst. For personer som holder på å lære seg samisk vil det være lettere å følge samisk tale om det også er tekstet på samisk, og linken mellom muntlig og skriftlig samisk vil bli tydeligere. Nordsamisk består for eksempel av mange dialekter og det er skriftspråket som binder dialektene sammen. Vi etterlyser mer samisk tekst på NRK Sápmis nettsider. NRK skal likevel ha ros for at samisk nå innimellom høres i vanlige nyhetssendinger om sport, og at det nå brukes også lule- og sørsamisk i Norge Rundt-sendingene.

Tilpasning av annet lovverk

Det er også viktig å se på annet lovverk for å stryke bruken av samisk. Et eksempel er stedsnavnsloven. Ifølge stedsnavnsloven skal skrivemåten av samiske stedsnavn følge ortografien i det samiske språket i området hvor navneobjektet er. Men det er i stedsnavnsloven uklart hvordan man i samisk tekst skal skrive om et navneobjekt i et område med et annet samisk språk, for eksempel når man på lulesamisk skal bruke et navn fra nordsamisk område. Nordsamisk har fire bokstaver som ikke er i lulesamisk. Lulesamisk og nordsamisk navn får samme endringer i ordstammen ved bøyning, og uttalen blir nokså lik, men det uttrykkes forskjellig i ortografiene. Navnet ser feil ut ortografisk hvis man låner det som sitatlån og bare legger til kasusending, og skrivemåten vil slik heller ikke svare til uttalen. Man kan omgå problemet ved å skrive den norske navneformen som sitatlån, men det kan ikke være intensjonen med loven. Dette må innarbeides i stedsnavnsloven og dens forskrift.

Offentlige organers plikt til å informere om retten til å benytte samisk (kapittel 4) § 3-3 a. Bestemmelsen er ny i og med at det innføres krav om aktiv plikt for offentlige organer til å opplyse samiske språkbrukere som henvender seg om muligheten til å benytte samisk overfor organet, noe som innebærer at brukerne får informasjon om rettighetene til bruk av samisk uoppfordret. I tillegg foreslår departementet at denne informasjonen skal gis allerede ved første kontakt. UiT stiller seg bak departementets forslag. Formålet med den nye bestemmelsen er at flere, gjennom informasjonsplikten til offentlige organer, skal være kjent med sine rettigheter og skal få mulighet til å bruke samisk i kontakt med myndighetene. Ifølge departementet vil informasjonsplikten bidra til å synliggjøre de rettighetene som til enhver tid gjelder etter samelovens regler og bedre etterlevelsen av regelverket. Departementet nevner også at ved å innføre en plikt til å informere om de rettighetene samiske språkbrukere har ved kontakt med forvaltningen, vil være med på å stimulere til mer bruk av samisk hos samiske språkbrukere, og dermed også et virkemiddel for å fremme bruken av samisk generelt. Det vektlegges at en forutsetning for både synliggjøring, stimulering og fremming av samiske språk er avhengig av at samiske språkbrukere kjenner til muligheten. UiT er positive til forslaget om at offentlige organer aktivt (uoppfordret og ved første kontakt) skal informere samiske språkbrukere om de rettighetene de har etter sameloven, for på den måte vil det i stor grad sikre at lovens intensjoner etterleves. Om hvordan brukeren best skal informeres, nevner departementet blant annet det vil være viktig å legge til rette for bruk av samisk informasjonsteknologi og nye informasjonskanaler. Dette medfører at offentlige organer i større grad forplikter seg til å skaffe til veie datasystemer som også er tilpasset samisk (se også vår drøfting nedenfor om behov for bedre planlegging for innkjøp og valg av nye datasystemer).

Oversetting av lover og forskrifter

§ 3-2 omhandler oversettelse av lover og forskrifter til samiske språk. I lovteksten heter det at lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning, skal oversettes til samiske språk. UiT mener at denne formuleringen ikke må være til hinder for at sentrale lover, som for eksempel helselovgivningen, blir oversatt til samisk. UiT har erfaring¹ med at sentral helselovgivning ikke er blitt oversatt til samisk fordi helsedepartementet har tolket at helselovgivningen ikke faller direkte under § 3-2 i sameloven. Helsedepartementet viser til forarbeidene til sameloven hvor det fremgår at formuleringen “av særlig interesse” må forstås slik at det primært gjelder regler som spesielt, men ikke utelukkende, berører samisk kultur og samfunnsliv. Videre har helsedepartementet lagt til grunn at bestemmelsen derfor gjelder bare for lover og forskrifter som i større grad enn andre har spesiell interesse for den samiske folkegruppen. Som et eksempel viser de til at Lovavdelingen i Justisdepartementet har uttalt at deler av fiskerilovgivningen må oversettes til samisk. Ifølge sameloven har man utvidet rett til å

¹ Viser til e-postutveksling 30.4.2021 og 13.5.2021 mellom universitetslektor i samisk ved UiT Berit Nystad Eskonsipo og avdelingsdirektør Geir Helgeland og seniorrådgiver Guro Breien Westby ved Helse- og omsorgsdepartementet.

bruke samisk i helse- og omsorgsinstitusjoner. UiT mener derfor at sentral helselovgivning må foreligge på samisk for å sikre rettssikkerheten og enhetlig bruk av sentrale begrep som omhandler helse- og omsorgssektoren. Oversettelse av lover til samisk fører til videreutvikling og enhetlig bruk av termer, som dermed bidrar til å sikre rettssikkerheten. Lover som blir oversatt til samisk, må oppdateres kontinuerlig. I tillegg mener UiT at Sametinget må ha en aktiv rolle i å bestemme hvilke lover som bør oversettes til samisk, samt tilby kvalitetssikring av lovtekster og forskrifter.

Et eksempel på behov for bedre planlegging

I § 3-2 om Oversettelse av regler. Kunngjøringer og skjema, er det foreslått at skjema og selvbetjeningsløsninger skal foreligge både på samisk og norsk *der det er teknisk mulig*. Vi er uenige i at det er opp det enkelte offentlige organ å mene om dette er teknisk mulig. Det fins *ingen* egenskaper ved samiske språk eller ved dataløsninger som gjør det teknisk umulig å ta i bruk samisk, bortsett fra når det gjelder å kunne snakke til datamaskinen (se nedenfor for en drøfting av dette). Offentlige organer bør alltid ved planlegging, innkjøp og valg av nye datasystemer kreve at systemer også skal være tilpasset samisk. Løsninger med for eksempel Unicode-standarden UTF-8 gjør at samiske (og alle andre språks) bokstaver ikke er et teknisk problem.

For de store produsentene av programvare, som Microsoft, er ikke samiske språk kommersielt interessante og derfor åpner de heller ikke for at programvare for samiske språk, som korrekturprogram, skal kunne integreres på lik linje med programvare for bokmål og engelsk. De offentlige instansene i Norge, sammen med Sverige og Finland, er sammenlagt en stor kunde, og må kreve av produsentene at produktene er åpne for å legge til programvare for samiske språk. I dag bruker også skoleverket skyløsningen Microsoft Office 365, og den løsningen kommer uten samisk korrekturprogram og det er heller ikke mulig å legge dette til. I dag finnes det løsninger for å legge til programvare for samiske språk lokalt i hver enkelt maskin, men programvare for samisk språk kan ikke legges til skyløsningene som skolene og offentlige instanser bruker i dag. Det er viktig at offentlige instanser har rutiner på å installere nødvendig samisk programvare når innkjøpte maskiner gjøres klar for bruk, slik at manglende programmer ikke skaper problemer for ansatte eller brukere som skal skrive samisk. Ofte er det også tekniske hindringer for at disse brukerne kan legge til programmene selv. Programmene tar svært lite av plassen på maskinene og er ikke noe hinder for dem som ikke skriver samisk. Det er snakk om planlegging og rutiner for å få dette til.

Språkteknologi som fungerer for samiske språk, er en forutsetning for at språkene skal kunne overleve som bruksspråk i et moderne samfunn. Derfor er det viktig å styrke og utvikle utviklinga av språkteknologi. I framtida vil sikkert også offentlige institusjoner benytte seg av syntetisk tale (opplesning av tekst) og talegjenkjenning (at brukeren kan snakke til datamaskinen) i kommunikasjon med brukere. Informasjon formidlet via tale (som ruteopplysning og kunngjøringer) og beskjeder og advarsler, f.eks. til personer med demens, vil i stigende grad bli gitt ved hjelp av syntetisk tale. Ved at kommuner og institusjoner kan tilby opplesing av de samiskspråklige nettsidene sine med syntetisk tale, er også viktig som ledd i arbeidet med universell utforming for alle. For at samisk språk

skal kunne likestilles med norsk, må det utvikles syntetisk tale og talegjenkjenning for samiske språk. UiT har utviklet syntetisk tale for nordsamisk, og det arbeides med syntetisk tale for lulesamisk. Dette arbeidet må styrkes slik at man får syntetisk tale for alle tre samiske språk i Norge, og som også oppdateres slik at de kan integreres i forskjellig programvare. Også arbeid med program for talegjenkjenning må påbegynnes.

En annen grein innafor språkteknologi er maskinoversetting. Ved å bruke oversettingsprogram fra samiske språk til norsk, vil det være enklere å skrive informasjons- og forvaltningstekster direkte på samisk, istedenfor at slike tekster først skrives på norsk og så oversettes manuelt til samisk. Dette vil ikke minst være aktuelt i utviklingskommuner, hvor det er viktig å styrke samisk skriftkultur og å kunne bruke samisk i skriftlig kommunikasjon. De fleste innbyggerne der vil forstå den samiske teksten, og de som ikke kan nok samisk, kan bruke oversettelsesprogram til norsk. I dag er det stort sett slik at offentlige ansatte skriver på norsk og deretter oversettes tekstene til samisk av profesjonelle oversettere. Skrivning av originaltekster på samisk vil være mer utviklende for samiske språk, enn at det alltid oversettes fra norsk. UiT har allerede lansert et program som oversetter fra nordsamisk til norsk, og dette programmet bør utvikles videre. Et naturlig neste steg vil være å lage tilsvarende program fra lulesamisk og sørsamisk til norsk.

Maskinoversetting mellom samiske språk kan også brukes som verktøy for oversettere, som et ledd i å få produsert mer tekst på lule- og sørsamisk. Maskinoversetting mellom samiske språk er lettere å få til, enn fra norsk til samisk, fordi språkenes struktur likner hverandre. Slik maskinoversetting vil også styrke samisk skriftkultur. Systemet kan brukes for å oversette originale nordsamiske tekster og som et hjelpemiddel når norskspråklige tekster oversettes til alle tre samiske språk, ved at de lulesamiske og sørsamiske oversettere kan bruke en maskinoversatt versjon av den nordsamiske oversettelsen til hjelp. Det samme arbeidet gjør det også lettere å utnytte terminologisk arbeid gjort for nordsamisk også i arbeidet med sør- og lulesamiske oversettelser. UiT har arbeidet med oversettingsprogram fra nordsamisk til tre andre samiske språk. Oversettingsprogrammet fra nordsamisk til lulesamisk er allerede i bruk, og erfaringene herfra vil være til nytte for arbeidet med de andre språkparene. Det er for lite tekstressurser til at man kan utvikle gode nok programmer som oversetter fra norsk til samiske språk.

Utdanning for å øke samiskspråklig kompetanse

Rett til utdanningspermisjon, rekruttering og oppbygging av samiskspråklig kompetanse

§3-7 omhandler rett til utdanningspermisjon. Slik paragrafen er formulert nå, kan det tolkes som at den gjelder kun for å skaffe seg minimumskunnskaper i samisk. Det vil være forskjellig behov for samiskkunnskaper i forskjellige stillinger, for eksempel kan det være behov for å forbedre kunnskaper i å bruke samisk skriftlig, eller å forbedre kunnskaper i samisk innafor det tjenesteområdet det er snakk om. Vi foreslår at *å skaffe seg kunnskap i samisk*, endres til *å skaffe seg den nødvendige kompetansen i samisk språk som trenges til oppgavene i arbeidet*.

Vi støtter forslag til § 3-14 om at samisk språkkunnskap skal kunne stilles som en ønsket eller nødvendig kvalifikasjon ved ansettelse til stillinger i organet. Det er likevel vanskelig å rekruttere ansatte med tilstrekkelig kompetanse, spesielt til helsevesenet og barnehagesektoren. Potensielle kvalifiserte samiskspråklige som søkes rekruttert til byene, opplever at det er svært dyrt å skulle etablere seg i storbyer som Tromsø og Oslo. Den ekstra språkkompetansen disse ansatte har, bør kompenseres lønnsmessig, noe som igjen kan gjøre det lettere å rekruttere. Det er viktig også å kompensere morsmålskunnskaper. Reglene må ikke formuleres slik at ansatte med universitetskurs i samisk som fremmedspråk, får lønnskompensasjon, men ikke de som har samisk som morsmål, og samisk fra grunn- og videregående skole.

UiT sin rolle i kompetansebygging

For å kunne rekruttere ansatte med samisk språkkunnskap må det finnes utdanningsveger som gir riktig kompetanse. UiT Norges arktiske universitet tilbyr bachelor i nordsamisk og master i samisk språk- og litteraturvitenskap. Studiet er morsmålsbasert og all undervisning og eksamensavvikling foregår på samisk. Også sørsamiske og lulesamiske studenter kan ta master, selv om det ikke tilbys undervisning på sør- eller lulesamisk. Dette betinger at de har tatt bachelor i sør- eller lulesamisk, og dessverre finnes det ikke tilbud for sørsamisk i Norge. Nord Universitet gir tilbud om lærerutdanning med sør- og lulesamisk og også lulesamisk bachelor. Det er viktig å satse på å kunne gi bachelorutdanning både i sør- og lulesamisk, og også gi potensielle studenter kompetansen som trengs for å kunne starte på bachelor eller lærerutdanning.

UiT gir tilbud om nordsamisk som del av lærerutdanninga på to nivå (samisk som 2. språk for grunnskolelærere og samisk som 1. språk ved lektorutdanninga 8–13, både som masterfag og fag 2) og det arbeides for å utvide tilbudet til alle lærerutdanningene. For å få dette til, må UiT utvide tilbudet i samisk. UiT gir i samarbeid med Samisk høgskole tilbud i samisk sykepleieutdanning for studenter som behersker samisk. I forbindelse med denne utdanninga er det viktig å nevne det store behovet for å utvikle samisk terminologi.

UiT tilbyr årsstudium i nordsamisk som fremmedspråk, med opptak annet hvert år. Studiet gir 60 studiepoeng, og man trenger ikke forkunnskaper i samisk for å starte på dette studiet. Studiet er svært populært og har mange studenter. Flere språksentre gir i samarbeid med UiT tilbud om deler av fremmedspråksstudiet og slik når man flere studenter. Fra 2021 tilbyr UiT også et påbygningsemester med 30 studiepoeng i språk og litteratur. Dette studiet gjør det mulig for dem som har gjennomført fremmedspråksstudiet å kvalifisere seg videre i samisk språk og kunne bruke samisk på arbeidsplassen. Enkelte av studentene ønsker å gå videre til bachelor og master på morsmålsnivå. Vi anser det som viktig å lage slike utdanningsløp som gjør det mulig å lære seg samisk og skaffe seg den kompetansen man trenger for å bli en ressurs for samisk språk. Det er også viktig at institusjonene som gir tilbud om utdanningsløp i samisk (Samisk høgskole, Nord Universitet og UiT) samarbeider slik at det i praksis finnes gode utdanningsveger for studentene, dvs gode muligheter for å innpasse utdanninger og ved at tilbudene legges slik at studenter kan ta utdanningsløp uten unødvendige opphold. Også i profesjonsutdanningene må studenter som kan samisk få utvikle språket i utføring av profesjonen.

Men for at et språk skal kunne brukes som samfunnsbærende språk trenger det et vitenskapelig miljø som kan registrere, arbeide med og utvikle ordforrådet. Statsbærende språk har alle store leksikografiske forsknings- og utviklingsmiljø som gjør nettopp dette. For norsk, svensk og finsk finnes det for eksempel leksikografiske forskningsmiljø i Bergen, Göteborg og Helsingfors. I perioden før den hardeste assimileringspolitikken fra og med tiden før forrige hundreårsskifte innså de flernasjonale statene i Norden dette: det ble f.eks. både for grønlandsk og nordsamisk utarbeidet store og gode ordbøker som gikk fra majoritetsspråket til minoritetsspråket, slik at det skulle være mulig å kommunisere med og skrive lærebøker og religiøs litteratur for grønlandere og samer på henholdsvis grønlandsk og nordsamisk. I tiden da assimilasjonspolitikken var rådende kom det ikke ut slike ordbøker i det hele tatt.

Etter avslutningen av fornorskingspolitikken er den politiske målsettingen nå at de samiske språkene på nytt skal fungere som samfunnsbærende språk. Det at Kommunal- og moderniseringsdepartementet finansierer utviklingsgruppen Divvun med et eksplisitt mål om å utvikle retteprogram og andre språkteknologiske applikasjoner for samiske språk er en direkte konsekvens av denne målsettingen. For ordforrådet har det ikke vært en tilsvarende satsing. Terminologisk arbeid for samiske språk er relativt lite systematisert, og det fins ikke egne fagmiljø for leksikografisk eller terminologisk arbeid. Et aktuelt eksempel er oppstarten av en sykepleierutdanning på samisk, som starter i 2021 som et samarbeid mellom UiT og Samisk høyskole. Til studiestart finnes det verken lærebøker på samisk eller noen terminologi for fagfeltet.

Spesielt alvorlig er situasjonen for sør- og lulesamisk. For disse språkene fins det ikke moderne storordbøker som dekker hele ordforrådet. Det finnes ikke ordbøker fra norsk til sør- eller lulesamisk som er laget med utgangspunkt i norsk, verken der målgruppa er språkinnlærere eller der vekten ligger på samiske tilsvar til det norske ordforrådet som trengs for at språket skal brukes i et moderne samfunn. Norge har nylig hevet forpliktelsene sin overfor sør- og lulesamisk i Europarådets konvensjon for minoritetsspråk fra nivå II til nivå III. Det å oppfylle konvensjonen på nivå III vil ikke være mulig uten et systematisk arbeid med ordforråda for sør- og lulesamisk. For å kunne fungere som samfunnsbærende språk, trenger de samiske språkene et leksikografisk forskningsmiljø.

Avslutning

Innledningsvis understreket vi betydningen av et samisk språkområde for å sikre konkret ramme for realisering og iverksetting av samelovens intensjoner om at samisk og norsk er likestilte språk. Samtidig må individuelle samiske språkrettigheter uavhengig av bosted styrkes. Vi har pekt på offentlige organers ansvar og plikter. Vitaliserings- og bykommuner må ha plikt til å svare skriftlig på samisk. Muntlig på samisk må så langt som mulig sikres, samtidig som dette tilpasses lokale forhold. Vi har berørt behovet for tilpasning til annet lovverk, på informasjonsplikt og planlegging. Offentlige organer bør alltid ved planlegging, innkjøp og valg av nye datasystemer kreve at systemer også skal være tilpasset samisk. Vi vil dessuten understreket betydningen av utvikling av samisk språkteknologi og behovet for et leksikografisk forskningsmiljø for at samiske språk skal være samfunnsbærende språk. Vi anser det som viktig å lage utdanningsløp som gjør det mulig

å skaffe seg den kompetansen man trenger for å bli en ressurs for samisk språk. Her er UiT en viktig aktør og vi foreslår også at UiT skal være blant de offentlige organer som skal svare muntlig svar på samisk.

Vennlig hilsen

Sonni Olsen
dekan

Frode G. Larsen
fakultetsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og krever ikke signatur